

At finde sted

Slaget ved Alesia

Tønnes Bekker-Nielsen

Vi sad i en bus mellem Theben og Delfi, da Johan Schreiner kikkede til venstre ud ad vinduet, hurtigt orienterede sig i landskabet og bemærkede: Det var her Oedipus mødte sin far Laios og slog ham ihjel.

Hvad enten man lærer Johan at kende som rejsefælle eller som historiker, opdager man snart dette gennemgående og inspirerende træk ved hans tilgang til fortiden: for Johan er historiske begivenheder ikke noget der hænder, eller indtræffer, eller sker. Historien *finder sted*. Selv myter finder et sted. Flere af Johans forskningsarbejder kredser om denne tematik og om det problem at historiske slag kan være forbavsende svære at lokalisere, fordi kildernes stedsbeskrivelse ikke stemmer med landskabets udseende i dag.

Cæsars sidste kamp mod gallerne fandt sted ved Alesia i 52 f. Kr. Hans beskrivelse af kamppladsen i *Gallerkrigen* (BG) afviger på nogle punkter fra stedets topografi i dag, men til alt held er beskrivelsen af slagets baggrund og geografiske kontekst i 7. bog af *Gallerkrigen* klar. Cæsar havde tilbragt vinteren 53/52 i Italien, men måtte vende tilbage til Gallien ved udsigten til et gallisk oprør (BG 7.2-6). Han indtog biturigernes hovedby Avaricum (BG 7.16-28) og forsøgte en belejring af arvernernes by Gergovia, hvor Vercingetorix havde søgt tilflugt med sine tropper. Det lykkedes aldrig at indeslutte Gergovia fuldstændigt, og et overrilet romersk stormløb blev slået tilbage med store tab (Cæsar, BG 7.40-53; jf. Keppie 1984, 88-91 der giver en analyse af slaget ved Gergovia). Efter Gergovia sammenkaldte Vercingetorix de galliske stormænd til et møde i aeduernes hovedby Bibracte, mens Cæsar gjorde klar til at føre sine tropper tilbage ”til provinsen”, dvs. til Gallia Narbonensis.

”Det stod Cæsar klart at fjenden var ham overlegen med hensyn til rytteri, og at han ikke kunne få nogen hjælp fra Provinsen, da alle veje dertil var spærret. Han sendte derfor bud over Rhinen til de germanske folk han havde pacificeret i løbet af de foregående år, og skaffede derfra både ryttere og letbevæbnede infanterister, der var vant til at kæmpe sammen med dem. Da de ankom, viste det sig, at deres heste ikke var særlig gode, og han lod da Germanerne bruge dem, der tilhørte militærtribunerne og andre officerer” (BG 7.65).

Vercingetorix slog lejr ca. 10 mil (15 km) fra Cæsars marchrute og herfra angreb hans rytteri den romerske kolonne på marchen ”gennem lingonernes territorium på vej til sequanernes land” (*BG* 7.66). Takket være de germanske ryttere blev gallernes overfald slået tilbage, og i stedet forfulgte romerne nu Vercingetorix, der søgte tilflugt med sine folk i mandubiernes by (*oppidum*) Alesia. Allerede næste dag slog Cæsar lejr ved Alesia, hvis topografi han beskriver i detaljer (*BG* 7.69):

”Byen Alesia lå meget højt på en bjergås, og det måtte på forhånd betragtes som umuligt at erobre den på anden måde end ved belejring. Nedenfor åsen løb der to floder, en på hver side. På vestsiden strakte sig en slette, der var omkring tre mil lang. På de andre sider og i kort afstand lå der andre højedrag, der ikke var lavere end det som byen lå på. På østsiden lige under bymuren stod Gallernes styrker, og her havde de anlagt en grav og rejst et seks fod højt brystværn. Den forskansning, som romerne begyndte at opføre, havde en omkreds på 11 mil. Der blev anlagt otte lejre, alle på fordelagtige punkter, og bygget 23 bastioner, hvor der blev holdt vagt dagen igennem med henblik på eventuelle pludselige angreb; om natten stod der også vagtposter og desuden hvert sted en stærk tropeafdeling, der kunne gribe ind med kort varsel.”

Trods de omfattende sikkerhedsforanstaltninger lykkedes det Vercingetorix at sende bud efter galliske forstærkninger, som i deres tur belejrede romerne fra ydersiden (*BG* 7.72-79). Romerne var derfor nødt til at bygge en ny befæstningslinie til den modsatte side:

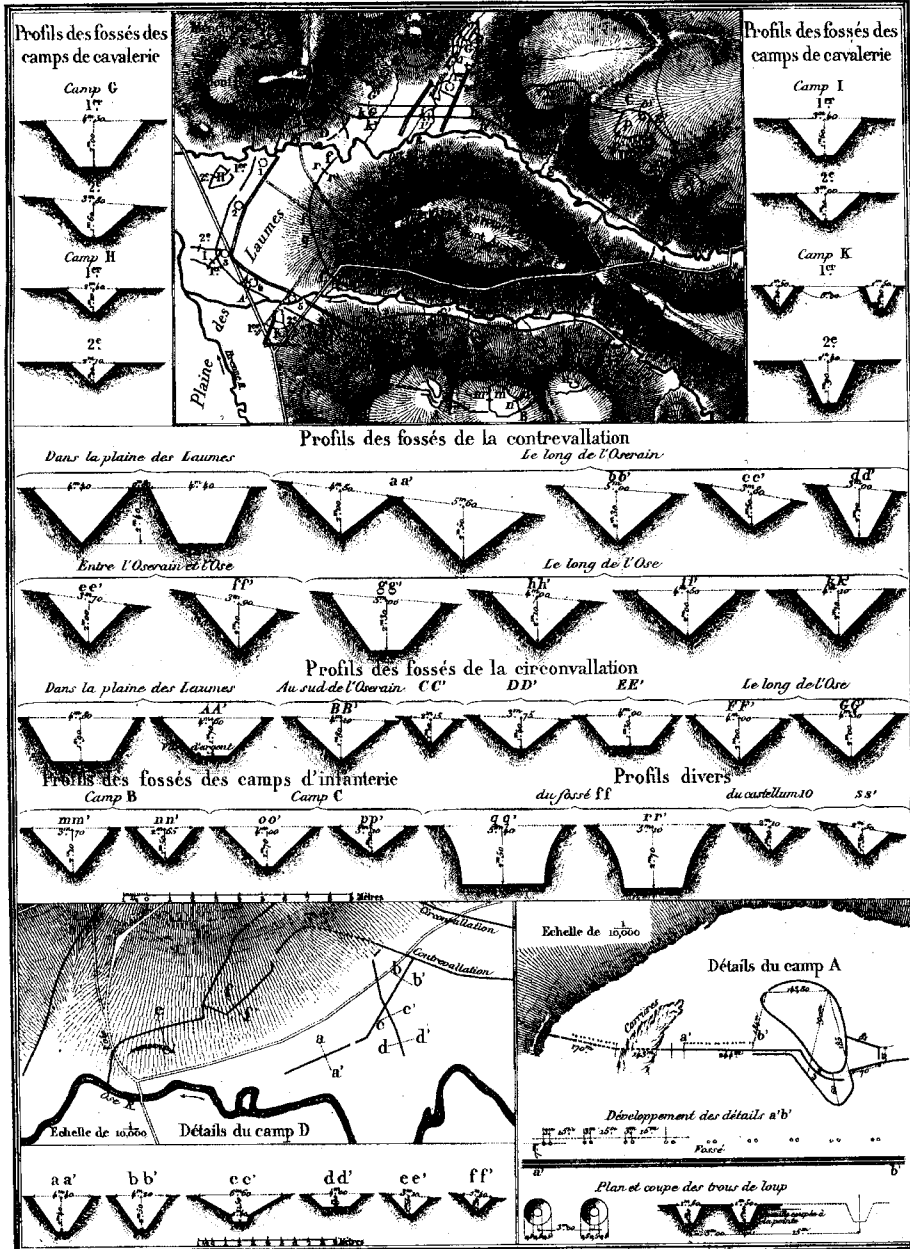
”Han [Cæsar] lod grave en 20 fod bred grav med lodrette vægge; alle de andre forsvarsværker lagde han 400 passus længere tilbage ... efter det åbne terræn kom to 15 fod brede grave Bagved igen opførte han en tolv fod høj jordvold med palisadeværk. Hertil kom skærmtage, og ved sammenføjeingen mellem jordvold og palisader ragede vældige gaffelformede grene frem, hvis formål var at gøre det vanskeligere at klatre op. Langs hele skansesystemet anbragte han tårne med 80 fods mellemrum.” (*BG* 7.72).

Resten af historien er kort og brutal. Det lykkedes aldrig undsætningsstyrken at bryde gennem den romerske belejringsring udefra; det lykkedes heller ikke for Vercingetorix og hans indesluttede styrker at bryde ud. Gallerhøvdingen overgav sig til sidst, blev ført til Rom, fremvist i Cæsars triumftog – og henrettet.

Biturigerne, arvernerne, aeduerne, lingonerne og sequanerne kender vi fra andre kilder. Biturigernes hovedby Avaricum er identisk med nutidens Bourges. Arvernerne boede i Auvergne og Gergovia lå lige syd for nutidens Clermont-Ferrand. Aeduerne beherskede det vestlige Bourgogne fra deres hovedby Bibracte i 800 meters højde på mont-Beuvray vest for Autun. Lingonerne holdt til på sletten omkring Langres, sequanerne mod sydøst ved Besancon.

DÉTAILS DES TRAVAUX ROMAINS A AESLIA

Planche 28

Gravé par Richard Schickel

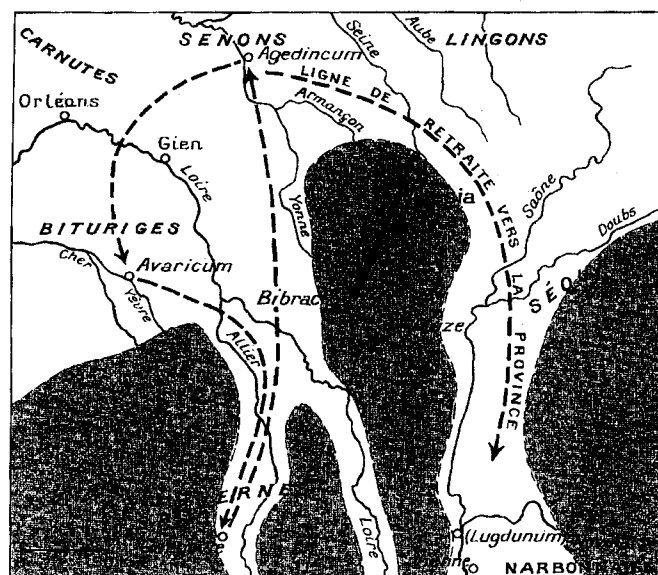
Henri Hon, Éditeur, rue Garancière 10.

Imp. Lemerle et Co Paris

Og mandubierne? Udover i Cæsars *Gallerkrig* nævnes de hos Strabon (*Geografien* 4.2.3), der ikke giver nogen præcis angivelse af deres placering. Vi kan dog indkredse beliggenheden ud fra tre af Cæsars oplysninger: at romerne var på vej mod Gallia Narbonensis, at Vercingetorix samlede gallerne i Bibracte, og at romerne slog lejr ved Alesia allerede dagen efter overfaldet. Når Cæsar ville føre sine styrker fra lingonernes territorium ind i Romerriget, var den korteste og mest farbare vej gennem Saønedalen til Lugdunum (Lyon). Alesia må have ligget mellem Bibracte og Cæsars marchrute, højst én dagsmarch fra denne.

Allerede omkring 1800 var man ved dette og lignende ræsonnementer nået til at placere Vercingetorix' angreb på Cæsars kolonner et sted syd for Langres og identificere stedet for Cæsars afgørende sejr med den lille by Alise-sainte-Reine i Bourgogne, nær Dijon. Navneligheden *Alise* – Alesia var oplagt og identifikationen af Alise som Cæsars Alesia alment accepteret; den følges også af kejser Napoleon i hans posthumt publicerede oversigt over Cæsars kampagner (Napoleon 1836, 100). Imidlertid fremsatte Alphonse Delacroix i 1855 den tese, at Alesia i virkeligheden var identisk med *Alaise* cirka 100 km øst-sydøst for Alise, nær Salins.

I det herrens år 1855 var Frankrig atter et kejserdømme. I 1848 var Napoleons nevø, Louis Napoleon, blevet valgt til Frankrigs præsident; siden havde han gjort sig til diktator ved et statskup og med et overvældende flertal ladet sig vælge til Frankrigs kejser under navnet Napoleon III. Den nye kejser var historisk interesseret og blandt hans største forbilleder – udover naturligvis hans illustre onkel af samme navn – var en anden diktator og kejser, Julius Cæsar.

Napoleon III nedsatte et udvalg, ”Commission de la Topographie de la Gaule”, som blandt andet skulle fastslå hvor slaget ved Alesia havde fundet sted. Der var tre officielle kandidater: Alise-Sainte-Reine, Alaise og outsidersen Izernore længere mod syd. Izernore kunne hurtigt udelukkes og kommissionen iværksatte 1861 udgravninger ved Alise-Sainte-Reine, samtidig med at en arkæologisk interesseret artilleriofficer, kaptajn Eugène de Stoffel, gravede ved Gergovia. I 1862 overtog Stoffel også ledelsen af udgravningerne ved Alise. Sine rapporter og en del af fundene sendte han til kejseren, som opbevarede dem i sine private gemakker i Tuileriesne (hvor de gik tabt efter kejserdømmets fald i september 1870). Som tak for sin arkæologiske indsats blev Stoffel forfremmet til oberstløjtnant og siden til fransk militærattaché i Berlin.

I terrænet omkring Alise-Sainte-Reine blev der i første omgang foretaget søgegravninger, og i 1864 fik udgraverne gevinst: en af søgegrøfterne skar gennem en vold og voldgrav bevaret under det moderne terræn. Dimensionerne af vold og grav svarede i store træk til beskrivelsen i *Gallerkrigen* (BG 7.72-73). Året efter blev der opstillet en syv meter høj statue af Vercingetorix på bakketoppen, til evigt minde om gallernes sidste kamp mod romerne.

Selv om alle Stoffels udgravningspapirer ikke er bevaret, kender vi hans resultater gennem de meget detaljerede beskrivelser og tegninger i trebindsværket *Histoire de Jules César*, på dansk *Julius Cæsars Historie*, udkommet i årene 1862-67 på en række europæiske sprog. På titelbladet angives ingen forfatter, men forordet er underskrevet ”Napoléon”, og alle vidste at bogen var skrevet af den franske kejser – eller af en anden på hans vegne.

Fundet af befæstningsanlæggene ved Alise blev efterfulgt af flere udgravninger, der afslørede voldgrave og volde hvis dimensioner ligeledes stemte med Cæsar beskrivelse; dertil redskaber, keramik, våbenrester og mønter – både galliske og romerske mønter, hvoraf ingen kunne dateres senere end 52 f. Kr. Slaget om Alesia var dermed afgjort for anden gang. Eller var det?

Omkring århundredeskiftet blev teorien om Alaise som oldtidens Alesia genoplivet af en parisisk universitetslærer, Georges Colomb (1856-1945). I selve Alaise og på egnen omkring fik hans ord stor vægt gennem den prestige, der knyttede sig til en underviser ved Sorbonne. Arkæologer og historikere noterede sig dog at Colomb havde rang af adjunkt og at hans fag var botanik, ikke arkæologi. De lod sig absolut ikke overbevise af hans argumenter, hverken i *L'enigme d'Alésia* (1922), eller den posthume *La bataille d'Alésia* (1950). Colomb var en glimrende skribent – han skrev børnebøger og tegnede tegneserier under pseudonymet Christophe – og havde studeret tilstrækkelig militærhistorie til at vide at angreb er det bedste forsvar. Store dele af hans argumentation kredser om svagheder i det materiale der var fremlagt af topografikommissionen og i *Julius Cæsars Historie*. De

arkæologiske fund fra Alise var svære at bortforklare, så Colomb koncentrerede sig om at påvise at beskrivelsen af landskabet hos Cæsar ikke stemte med den faktiske topografi ved Alise, men var forenelig med forholdene omkring Alaise.

Colombs egen modtese havde sit udgangspunkt i navneligheden Alesia – Alaise. Var det ikke for denne, var der næppe nogen der havde fundet på at placere Cæsars Alesia i bjergene øst for floden Doubs. For det første skriver Cæsar at Vercingetorix' overfald fandt sted på marchen gennem lingonernes territorium, dvs. mere end en dagsmarch nord for Alaise. For det andet: hvis Vercingetorix angreb den romerske kolonne fra retningen af Bibracte, dvs. fra vest eller syd, giver det dårlig mening at han trækker sig tilbage mod *øst*. Colombs bøger vakte dog tilstrækkelig interesse på egnen til at der blev iværksat udgravninger ved Alaise i årene 1952-54. Resultaterne var nedslående: spredte middelalderlige husrester og løsfund, ingen volde, ingen grave og intet der kunne sættes i forbindelse med en romersk belejring.

Der skulle gå mindre end ti år før Alesia-kontroversen brød ud igen. I 1962 var det en arkivar, André Berthier, som ud fra kortstudier havde rekonstrueret Cæsars marchrute, Vercingetorix' flugtrute og stedet for hans sidste kamp mod romerne: Chaux-des-Crotenay, ca. 50 km syd for Alaise nær den schweiziske grænse. At Alesia lå så langt mod øst kunne Berthier forklare ved at Cæsars tilbagetog til Gallia Narbonensis "gennem lingonernes territorium på vej til sequanerne" slet ikke – som alle havde troet – gik ad Saônedalen til Lyon, men tværs over Jurabjergene til Genève. Det forekommer et besynderligt og risikabelt rutevalg, når Cæsar kunne være marcheret gennem den brede Saônedal hele vejen til Lyon. Fagfolk afskrev Berthier som en fantast, men kulturminister André Malraux lagde øre til hans teorier og fik udvirket både udgravningstilladelse, økonomisk støtte og en deling soldater som arbejdskraft. Udgravningerne ved Chaux-des-Crotenay førte til åben strid mellem ministeren på den ene side, fagvidenskaben på den anden. Som forsøg på et kompromis blev der nedsat et sagkyndigt udvalg til at gennemgå Berthiers sparsomme udgravningsresultater. Kommissionen konkluderede at intet i materialet talte for at Chaux-des-Crotenay skulle være Alesia (Adam 1988, 120-123).

Teorien om det alternative Alesia holdes fortsat i live af "Institut Vitruve", opkaldt efter den berømte romerske arkitekt Vitruvius (som faktisk gjorde tjeneste under Cæsar, omend vi ikke ved om han var med ved Alesia). Instituttet har adresse i Paris, men hovedparten af sine aktiviteter i la-Chaux-des-Crotenay. Da instituttet ikke har nogen udgravningstilladelse koncentrerer man sig om terrænstudier. Desuden har instituttets næstformand, latinlærerinden Antoinette Brenet, foretaget en kritisk genlæsning af *Gallerkrigen* og, efter hvad der oplyses på instituttets hjemmeside, afsløret talrige fejl i de foreliggende tekstkritiske udgaver og flere eksempler på at Cæsar bevidst har vildledt sine læsere.

– o –

Alesia-debatten har altid været et internt fransk anliggende. I modsætning til for eksempel Varus' nederlag i *Saltus Teutoburgensis* har udenlandske forskere ikke engageret sig i debatten, og internationalt har det gennem to hundrede år været accepteret, at Alise-sainte-Reine trods uoverensstemmelserne i topografien må være Cæsars Alesia. Alligevel bølger kampen videre på hjemmefronten, og i Frankrig betragter mange spørgsmålet som åbent,¹ skønt alle kategorier af kilder – arkæologi, epigrafik, beretning – klart taler for Alesia og imod både Alaise og Chaux-des-Crotenay.

Sagen er at Alesia-debatten ikke – i hvert fald ikke længere – handler om historievidenskab, men om politik. Den handler om regionalpatriotisme og forholdet til den stærke stat, som er den franske nations kendemærke. Revolutionen var et opgør med l'ancien régimes kompleks af feudalt-regionale særinteresser, og lige siden har skiftende magthavere, republikanere som monarkister, set en stærk centralmagt som den eneste mulige garant for *liberté, égalité, fraternité* og – som en logisk følge heraf – ethvert forsøg på regional identitetsdannelse² som en trussel mod nationens integritet.³ Samtidig er der uden for de store byer stadig en stærk følelse af hjemhørighed, af et tilhørsforhold til byen, egnen og provinsen. En franskmands geografiske tilhørsforhold udtrykkes i daglig tale næsten altid ved provinsens navn: Bourgogne, Bretagne, Languedoc; men det er 200 år siden provinserne havde nogen formel eksistens. Ved revolutionen blev de afløst af *departementer*, der stadig udgør grundstammen i fransk administration, fra kommunestyre til postnumre og bilernes nummerplader.

Det er ikke kun i Frankrig at forholdet mellem periferien og magtens centrum er vanskeligt. Tænk på forholdet mellem distrikterne og hovedstaden i Norge, eller på de vestlige delstater og den føderale regering i USA. En mistro til centralmagten kan komme til udtryk på mange måder, også som tvivl om regeringens videnskabelige resultater – mange amerikanere tror at månelandingen aldrig har fundet sted men var et svindelnummer iscenesat af regeringen og NASA.⁴

Napoleon III's kejserdømme står i fransk bevidsthed som et klassisk eksempel på den stærke centralmagt og favoriseringen af Paris i forhold til provinserne (begge dele inkarneret i Napoleons handlekraftige præfekt for Seinedepartementet, Haussmann). Under kejserdømmet var der politisk censur, men angreb på topografikommisionen og den angiveligt ukendte forfatter til *Histoire de Jules César* kunne censuren selvsagt ikke forhindre. Efter republikkens genindførelse har der været frit spil for kritik af Napoleon III og hans styre.

Det *andet* aspekt er forholdet provinserne imellem: mellem de to dele af det historiske Bourgogne (eller Burgund, som vi siger på dansk). Den vestlige del heraf udgør hertugdømmet Burgund. I sin storhedstid under hertugerne af Valois-

slægten kunne de burgundiske hertugers hof i Dijon måle sig med Europas kongehuse i pragt og rigdom. Den østlige del er grevskabet Burgund, *la Comté de Bourgogne* eller *la Franche-Comté*, det frie grevskab: "frit" i forhold til den franske krone fordi grevskabet, en rest af Lothars arvepart ved rigsdelingen i Verdun 843, hørte under den tysk-romerske kejser. Franche-Comté har været den evindelige nummer to, skiftevis styret af fremmede herrer eller af hertugerne i Dijon. Hertugdømmet har altid haft hovedstaden, den indbringende flodskibsfart, de pragtfulde bygninger, de bedste vinmarker. Til overflod fik de også en historisk slagmark og en kolossalstatue af Vercingetorix. På den baggrund er det forståeligt at Delacroix, Colomb, Berthier og Brenet fandt et lydhørt publikum i Franche-Comté. De tilbød en chance for revanche over de succesrige slægtninge i vest. At hele det etablerede – "parisiske" – apparat støtter Alise-Sainte-Reine og afviser Berthiers teorier har naturligvis kun yderligere styrket konspirationsteoretikernes forvisning om at de er undertrykt og forfulgt. Og med den arbejdsindsats og den prestige som både Vitruv-instituttet og Syam kommune (hvor Chaux-des-Crotenay ligger) har investeret i sagen – ja, så kan det vare længe endnu før det sidste slag om Alesia er afgjort.

Noter

- 1 I 1983 boede vores familie et par uger i landsbyen Favorney nær Vesoul. En aften, da vi kom hjem efter en lang udflugt, spurgte vores værtinde interesseret, hvor vi havde været. Vi svarede, at vi havde været i Dijon og på hjemvejen besøgt Alesia. "Nåh", replicerede værtinden, "det skal De nu ikke være sikker på!" Favorney ligger i Franche-Comté.
- 2 Bortset fra grænseregionen Alsace, hvor man af andre grunde accepterer en regional identitet, undervisning i minoritetssprog (tysk) mv.
- 3 For eksempel måtte Frankrig i første omgang opgive at ratificere Europarådets erklæring om minoritetssprogenes rettigheder (1992) da forfatningskommissionen havde erklæret den grundlovsstridig.
- 4 Teorien om "the great moon hoax" har efterhånden vundet så stor udbredelse, at NASA i 2001 fandt det nødvendigt at imødegå den, blandt andet med undervisningsmateriale til brug i grundskolen. Teorien er også taget op i en tv-udsendelse (*Conspiracy Theory*) og en film (*Capricorn One*).

Bibliografi

- Gaius Julius Cæsar, *Gallerkrigen*, på dansk ved Bo Grønbech. København: Borgen 1967. [BG]
- Adam, Jean-Pierre 1988 *Le passé recomposé. Chroniques d'archéologie fantasque*. Paris: Seuil.
- Bayle, Nadia 1987 "Contribution des officiers français a l'étude archéologique du site d'Alésia", *Revue historique des armées*, 167, 6-18.
- Colomb, Georges 1922 *L'enigme d'Alésia*. Lagny
- Colomb, Georges 1950 *La bataille d'Alésia*. Lons-le-Saunier: Marque – Maillard..
- Harmand, Jacques 1984 *Vercingétorix*. Paris: Fayard.
- Holm, Ulla 1993 *Det franske Europa*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Julius Casars Historie I-III, 1866-67. København: Delbanco.

LeGall, Joel 1963 *Alesia, archéologie et histoire*. Paris: Fayard.

Napoleon 1836 *Précis des Guerres de César par Napoléon, écrit par M. Marchand, à l'Île Sainte-Hélène, sous la dictée de l'Empereur*. Stuttgart: Metzler.